

O pěstování odvahy ...

Tomáš Zdražil

Vývoj dítěte, který začíná narozením, souvisí s osvojováním a dobýváním světa. Dítě v sobě skrývá nesmírný potenciál kreativity, chuti objevovat, radosti z experimentování - zkrátka vůle. Všechno ve světě je pro vyrůstající dítě výzvou, kterou přijímá - ať jsou to schody, louže nebo kmen stromu. Dítě přitom žije nebojácností, i když je samozřejmě doprovázejí po celé dětství obavy. Zná strach velmi dobře v jeho mnohotvárnosti a proměnlivosti, ale snaží se ho stále překonávat. Tím se kromě jiného stává velkým vzorem pro pedagoga.

Dítě je otevřená, svobodná a nevypočitatelná bytost. Jeho individualita dělá z každé pedagogické interakce jedinečný proces, jaký tu ještě nikdy nebyl, který je neopakovatelný a rozhodně nepodléhá rutině. Výchovu je možné plánovat vždycky jen podmíněně, vždycky k ní patří riziko ztroskotání, neúspěchu nebo prohry. Pedagogika tím nabývá charakteru nejistoty, balancování na tenké hraně, je to zkrátka riskantní činnost.

Zdravá pedagogika je proto esenciálně založena na nebojácnosti a smělosti nebo jinak řečeno pohybuje se v ovzduší odvahy. Každý skutečný pedagog se cítí povinen ctít ducha odvahy a odvaha je jeho životním elementem a jeho důležitou ctností. Pro kolegium učitelů je tento element tím nejdůležitějším, o co je třeba společně pečovat. Nadšení a dodávání odvahy pro pedagogickou práci s žáky, pro sociální působení a vzdělávací politiku školy vyrůstá ze sdílených myšlenek, zkušeností, zážitků, z rozhovoru a ze spolupráce. Odvaha zraje jako plod aktivního, praktického spirituálního utváření společenství.

Aktuální doba však obepíná celou zeměkouli nepřehlédnutelnou sponou strachu. Opatření k omezení infekce koronavirem postihly rychle i školky a školy všeho druhu. Půldruhé miliardy dětí je zasaženo uzavřením škol v téměř všech zemích světa. To je v dějinách lidstva ojedinělé. Avšak především je ojedinělá globální konfrontace s neviditelným a víceméně neznámým nepřítelem. Neviditelný a přece - přinejmenším potenciálně - všudypřítomný. Nemůžeme se opřít o něco známého, nemáme prakticky nástroje k jeho kontrole, jsme mu vydáni na pospas. Lidstvo je tak nejen atakováno a promořeno virem, nýbrž i strachem.

V Číně se na vrcholu vlny nákazy v únoru zvedl počet úzkostných poruch během několika málo týdnů o víc než jednu třetinu, počet depresí o 20 procent. Počet vystrašených koronavirem v Německu během tří týdnů na přelomu března a dubna stoupl z 20 na 37 procent. Padesát sedm procent lidí se koncem března bálo, že by se mohli nakazit. O svou ekonomickou situaci se strachovalo 40 procent lidí. Strach před nákazou v průběhu měsíců března, dubna a května ustoupil, strach před onemocněním a pobytem v nemocnici zůstaly konstantní. Zdá se, že ze strachu nevede žádné východisko, neboť mezitím se lidé bojí na jedné straně zlehčování nebezpečí, uvolňování opatření, otevírání hranic, možné druhé vlny infekce a pokračování masově ničivé epidemie. Na druhé straně stoupá i strach před zachováním opatření, jejich nedozírnými ekonomickými a sociálními důsledky, tlakem na očkování, podvrácením protestů pravicovými extremisty a přívrženci spikleneckých teorií nebo dokonce diktaturou s masovým dohledem. Přitom je, jak se zdá, těžké oddělit strach od zodpovědnosti. Je možné, že se tyto motivy v myšlenkách, pohnutkách a jednání jednotlivců velmi

individuálně mísí. Existuje i jedna pozitivní stránka strachu: Strach nás upozorňuje na skutečné nebezpečí, probouzí nás a aktivuje v nás základní reakce a vzorce chování, které nás a druhé chrání. V tom spočívá jeho nepostradatelná hodnota.

Je to pravděpodobně také pozadí toho, že vláda „obsáhlou mobilizační kampaní“ záměrně a aktivně vyvolala „požadované šokující účinky“ (což dokládají interní dokumenty) a že média čísly, zprávami a obrazy přispěla ke vzniku pocitů ohrožení a strachu, aby si lidé uvědomili rozsah ohrožení a nepodceňovali nebezpečí a akceptovali provedená opatření. Tyto aspekty tady nebudeme posuzovat a analyzovat. Ani není na místě diskuse, zda tentokrát existují také „ti, kteří mají ekonomický užitek ze strachu“, jak to dokumentaristé popsali v roce 2009 při pandemii prasečí chřipky. Mým záměrem je osvětlit strach samotný v jeho pedagogickém kontextu.

Strach postihuje aktivní volní oblast člověka. Redukuje výkonnost, ochromuje podnikavost, podrývá iniciativu, znejišťuje nebo dokonce oslepuje pro další kroky a šance, dělá nás nesamostatnými a závislími na druhých - v nejhorším případě servilními až otrockými, ladí nás letargicky až depresivně. Strach je toxická, zdraví poškozující emoce.

Jsou-li příčiny a podmínky infekce pro dospělé neprůhledné a vzbuzují strach, probouzejí ho tím víc u dětí. Děti na jedné straně ve své senzitivitě sdílejí vnitřní stavy nejistoty a strachu dospělých a vstřebávají je, na druhé straně však nedovedou tyto emocionální stavy zpracovat racionálně jako dospělí. Kvůli tomu proniká strach u dětí hlouběji do duše a účinkuje až fyziologicky.

Zároveň jsou děti odkázány samy na sebe, konfrontovány samy se sebou, jsou izolovány od vrstevníků, pedagogů, světa. Co označuje paradoxní pár pojmů „social distancing“, to může mít pro zdravý dětský vývoj špatné následky. Děti se nesmějí setkávat se svými přáteli a hrát si, nesmějí navštívit své prarodiče. Dětská lékařka líčí nové formy úzkostných a nutkavých poruch. Rodiče a pedagogové popisují netečnost, problémy se soustředěním, neklid a poruchy spánku. Volní inkarnační proud dítěte, plný odvahy, s nímž se dítě obrací ke světu, je zadržován a dokonce přerušen. (V této souvislosti chci připomenout, že koronakrize ohrožuje dalších 66 miliónů dětí extrémní chudobou.) V dubnu vydaná zpráva OSN k situaci dětí v korona krizikončí mimo jiné větou: „Toto je bezpříkladná krize, která s sebou přináší bezpříkladná rizika pro práva, bezpečí a vývoj dětí ve světě.“ (UN The Impact of COVID-19 on children.) Děti ztrácejí ve vystrašeném světě část sil svého dětství.

Ve všedních dnech školy jsme také opakovaně konfrontováni s proměnami strachu. Snad v každé škole se setkáváme s obdobou následujících otázek: Máme se připojit k všeobecnému trendu, postavit zkušební otázky do popředí pedagogického dění a této zásadě podřídit všechno ostatní ve škole? Máme odvalu a iniciativu - navzdory nepříznivým okolnostem a třeba online - udržovat svou poznávací práci v rámci pedagogické konference? Nebo ochabneme a necháme jednotlivce nebo malou skupinu pouze řídit technickoorganizační záležitosti? Usilujeme skutečně o to, abychom vyčerpali všechny právní a jiné prostředky, abychom praktikovali zdravou pedagogiku, anebo se spokojíme s otrocky úzkým výkladem rychle se měnících nařízení? Mohli bychom libovolně pokračovat ...

K étosu povolání waldorfského učitele patří odvaha také v souvislosti s dalším vývojem jeho poznávacích sil: Měj odvahu k pravdě! Waldorfský učitel se pokouší vycítit podprahový strach, který jej na jedné straně nutí uznávat jen materiální číselně kvantifikované aspekty skutečnosti a na druhé mu straně brání pochopit psychosociální a spirituálně bytostné aspekty skutečnosti. Na této cestě poznání, proniknuté odvahou, může být dobrým průvodcem antroposofie Rudolfa Steinera. Ten opakovaně popisoval strach i odvahu duchovně bytostně - v působivých scénických obrazech svých takzvaných mysterijních dramát, ve svých plasticko-sochařských pokusech v komplexním uměleckém díle Goetheana a v neposlední řadě ve svých přednáškách. V duši člověka spolu zápolí mocný duch strachu a duch odvahy. Právě v dnešních dnech koronakrize máme jedinečnou příležitost tyto dva duchy poznávat a svou srdatost úspěšně zkoušet.